

Затверджено на засіданні кафедри
теорії та історії держави і права
від 26 серпня 2025 р., протокол № 1

Зав. кафедри _____ Адамович С.В.

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ
З НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» (ЧАСТИНА 2)
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 1-ГО КУРСУ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
НА ДРУГИЙ СЕМЕСТР 2025-2026 Н. Р.
(СПЕЦІАЛЬНІСТЬ D8 ПРАВО, ДЕННА ТА ЗАОЧНА ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ)**

Тема 1. Правовідносини

Правовідносини як особливий вид суспільних відносин. Поняття, ознаки та суть правовідносин. Передумови (підстави) виникнення і динаміки правовідносин. Класифікація правовідносин.

Склад (структура) правовідносин. Суб'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види. Поняття та структура правосуб'єктності. Правосуб'єктність фізичних осіб. Правосуб'єктність юридичних осіб. Компетенція державного органу як вираз його спеціальної правосуб'єктності. Об'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види. Зміст правовідносин. Юридичний зміст правовідносин. Суб'єктивне право: поняття, зміст, структура. Юридичний обов'язок: поняття, зміст, структура.

Поняття та характерні риси юридичних фактів. Спеціальні юридичні вимоги до юридичних фактів. Функції та значення юридичних фактів. Класифікація юридичних фактів. Складні юридичні факти і фактичні (юридичні) склади.

Тема 2. Тлумачення правових норм

Поняття, мета та значення тлумачення правових норм (юридичного тлумачення). Необхідність тлумачення правових норм. Функції юридичного тлумачення. Структура інтерпретаційно-правової діяльності. Об'єкт юридичного тлумачення. Суб'єкти юридичного тлумачення.

Класифікація тлумачення правових норм. Види тлумачення норм права за суб'єктами. Поняття, зміст та види офіційного тлумачення правових норм. Неофіційне тлумачення правових норм: поняття, різновиди. Види тлумачення правових норм за обсягом.

Способи тлумачення правових норм. Філологічний (граматичний, мовний) спосіб тлумачення правових норм: суть, основні правила. Поняття, зміст та основні правила логічного способу тлумачення правових норм. Спеціально-юридичний спосіб тлумачення правових норм. Історичний (історико-політичний) спосіб тлумачення правових норм. Системний, телеологічний (цільовий), функціональний та інші способи тлумачення правових норм.

Акти тлумачення правових норм (інтерпретаційно-правові акти): поняття, ознаки та значення. Класифікація інтерпретаційно-правових актів. Рішення Конституційного Суду України як акти тлумачення. Рішення Європейського суду з прав людини та їх значення для національної інтерпретаційно-правової практики.

Тема 3. Реалізація правових норм. Застосування правових норм

Поняття, зміст, форми та ефективність дії права. Поняття та характерні риси реалізації правових норм. Основні форми реалізації правових норм. Прості (безпосередні) форми реалізації правових норм. Види реалізації правових норм.

Поняття, сутність та особливості застосування правових норм. Підстави (необхідність) застосування правових норм. Принципи застосування правових норм. Вимоги правильного застосування правових норм.

Стадії застосування правових норм. Встановлення фактичних обставин справи як стадія застосування правових норм. Встановлення юридичної основи справи як стадія застосування правових норм.

Поняття та ознаки акту застосування правових норм. Відмінність правозастосовчих актів від нормативно-правових та інтерпретаційно-правових актів. Класифікація актів застосування правових норм.

Юридичні прогалини та способи їх усунення і подолання. Аналогія права та аналогія закону як способи подолання юридичних прогалин. Субсидіарне застосування норм права. Поняття, характерні риси та причини юридичних колізій. Види юридичних колізій. Способи подолання юридичних колізій. Способи попередження та усунення юридичних колізій. Буква і дух права в процесі його застосування. Правозастосувальний розсуд та його межі.

Тема 4. Юридична діяльність. Юридична практика. Юридичний процес

Поняття та ознаки юридичної діяльності. Структура юридичної діяльності. Суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності. Поняття та функції юридичної практики. Структура юридичної практики. Види юридичної практики. Шляхи вдосконалення юридичної діяльності та юридичної практики.

Поняття, ознаки та суть юридичного процесу. Види юридичного процесу. Стадії юридичного процесу. Принципи юридичного процесу.

Тема 5. Юридична техніка

Поняття та загальна характеристика юридичної техніки. Засоби юридичної техніки. Види юридичної техніки. Правотворча техніка. Техніка систематизації нормативно-правових актів. Техніка інтерпретаційно-правової діяльності. Правозастосовча техніка.

Поняття і функції правотворчої техніки. Структура правотворчої техніки. Прийоми і правила правотворчої техніки. Засоби правотворчої техніки. Юридична термінологія. Юридичні конструкції. Правові фікції. Юридичні презумпції. Юридичні символи. Зовнішнє оформлення нормативно-правових актів: вимоги до змісту, структури, реквізитів. Юридична мова. Юридичний стиль.

Тема 6. Правова поведінка. Правопорушення

Поняття, ознаки та види правової поведінки. Поняття та ознаки правомірної поведінки. Склад і види правомірної поведінки. Поняття, ознаки та види неправомірної поведінки. Об'єктивно протиправні діяння і зловживання правом.

Поняття та ознаки правопорушення. Види правопорушень. Причини та умови правопорушень і шляхи їх подолання. Поняття та елементи складу правопорушення. Суб'єкт правопорушення. Об'єкт правопорушення. Об'єктивна сторона правопорушення. Суб'єктивна сторона правопорушення.

Тема 7. Юридична відповідальність

Соціальна відповідальність та її види. Місце юридичної відповідальності в системі соціальної відповідальності. Поняття, сутність та природа юридичної відповідальності. Юридична відповідальність і державний примус. Мета та функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності. Стадії застосування юридичної відповідальності. Реалізація юридичної відповідальності. Підстави виключення, обмеження і звільнення від юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.

Тема 8. Право в системі соціального регулювання

Поняття та типи (види) соціального регулювання. Поняття, ознаки та класифікація соціальних норм. Місце права в системі соціального регулювання. Правові норми в системі інших соціальних норм. Співвідношення правових норм та інших соціальних норм.

Право і звичаєві норми. Право та релігійні норми. Взаємозв'язок та взаємодія права і норм моралі. Право та політичні норми. Право та корпоративні норми.

Право і технічні норми. Соціально-технічні норми.

Тема 9. Правове регулювання. Механізм правового регулювання

Поняття та ознаки правового регулювання. Правовий вплив та правове регулювання: поняття і співвідношення. Предмет правового регулювання. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання.

Засоби правового регулювання: поняття і види. Правові стимули та обмеження в праві як інформаційно-психологічні засоби правового регулювання. Способи правового регулювання. Методи правового регулювання. Типи правового регулювання. Види правового регулювання. Нормативне та індивідуальне правове регулювання. Стадії правового регулювання.

Поняття та характерні риси механізму правового регулювання. Структура механізму правового регулювання. Ефективність правового регулювання.

Тема 10. Право і людина. Правовий статус особи

Людина як правова істота: загальна характеристика. Правовий зв'язок особи та держави. Співвідношення понять “людина”, “особа”, “громадянин”.

Поняття і суть правового статусу особи. Правовий статус і фактичне становище особи. Види правового статусу особи. Принципи правового статусу особи в сучасну епоху. Структура правового статусу особи.

Поняття та характерні риси природних прав людини. Поняття та система прав і свобод особи. Співвідношення понять “права особи” і “свободи особи”. Історичний розвиток прав і свобод людини та громадянина. Теорія трьох поколінь прав людини. Класифікація прав і свобод людини. Загальна характеристика громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини, закріплених в Конституції України. Поняття і види обов'язків людини та громадянина. Гарантії прав і свобод людини та громадянина. Міжнародні та національні гарантії захисту прав людини. Міжнародно-правове регулювання прав людини.

Тема 11. Правосвідомість і правова культура

Поняття правосвідомості. Структура правосвідомості. Функції правосвідомості. Роль правосвідомості в процесі правотворчості та реалізації права. Види і типи правосвідомості. Взаємозв'язок права і правосвідомості.

Поняття та зміст правової культури. Функції правової культури. Види та типи правової культури. Правова культура особи. Особливості професійної правової культури. Поняття, зміст та структура правової культури суспільства. Національна правосвідомість і правова культура: історичні особливості формування та сучасний стан. Правовий менталітет: поняття та національні особливості. Основні шляхи формування правової культури суспільства.

Деформації правосвідомості. Види деформацій правосвідомості. Правовий нігілізм: поняття, джерела, причини, форми прояву і шляхи подолання. Витоки правового нігілізму в українському суспільстві та можливості його подолання (профілактики).

Поняття, мета та завдання правового виховання. Принципи та функції правового виховання. Засоби, способи, методи та форми правового виховання. Правова освіта і правова пропаганда. Правовий всеобуч.

Тема 12. Право і суспільство. Громадянське суспільство

Суспільство, його інститути та право. Формування та розвиток ідеї та концепції громадянського суспільства. Фактори становлення громадянського суспільства. Поняття,

структура та суть громадянського суспільства. Співвідношення держави і громадянського суспільства. Місце та роль держави в громадянському суспільстві. Межі втручання держави в громадянське суспільство та приватне життя особи. Засоби і способи контролю громадянського суспільства над державою. Стан та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні.

Тема 13. Правова держава та верховенство права

Історичний розвиток ідеї та концепції правової держави. Поняття та ознаки правової держави. Принципи правової держави. Принцип верховенства права та принцип верховенства закону в правовій державі. Правова держава і громадянське суспільство: основні аспекти співвідношення. Правова і соціальна держава: співвідношення.

Концепції правової держави і верховенства права: відмінність і спільні риси. Поняття, зміст та структура верховенства права. Визнання, закріплення і гарантування прав та основоположних свобод людини як складова верховенства права. Принцип верховенства конституції як основного закону держави. Принцип юридичної визначеності. Принцип законності. Принцип пропорційності. Принцип обмеження дискреційних повноважень. Принцип правової безпеки громадянина та захисту довіри до надійності свого правового становища. Принцип незалежності суду і суддів. Доктрина належної правової процедури.

Соціальна правова держава в Україні: стан та перспективи. Закріплення основних ознак правової держави в Конституції України. Шляхи формування правової держави в Україні. Принципи концепції верховенства права у рішеннях вітчизняних та міжнародних судових органів.

Тема 14. Законність і правопорядок

Поняття, характерні риси та функції законності: різні теоретичні підходи. Суб'єкти законності. Принципи та вимоги законності. Гарантії законності.

Поняття та характерні риси правопорядку. Зміст і форма правопорядку. Структура правопорядку. Функції правопорядку. Принципи правопорядку. Співвідношення права, законності і правопорядку. Правопорядок і громадський порядок.

Основні шляхи зміцнення законності і правопорядку. Забезпечення та охорона законності і правопорядку. Конституційна законність і конституційне правосуддя.

Поняття, суть і види державної дисципліни.

Тема 15. Правова система. Основні типи правових систем сучасності

Поняття, структура та функції правової системи. Класифікація правових систем. Національні (внутрішньодержавні) та міжнародні правові системи. Правові системи в умовах глобалізації. Процеси гармонізації правових систем.

Типологія правових систем світу: поняття, критерії. Поняття типу (сім'ї) правової системи. Основні типи правових систем сучасності.

Романо-германський тип правової системи. Романська правова група. Правова система Франції. Германська правова група. Правова система Німеччини. Англо-американський тип правової системи. Правова система Англії. Правова система США. Змішаний тип правової системи. Північноєвропейська (скандинавська) група правових систем. Латиноамериканська група правових систем. Релігійний тип правової системи. Мусульманське право. Індуське право. Іудейське право. Канонічне право. Звичаєвий тип правової системи. Далекосхідне право. Китайське право. Японське право. Звичаєве право Африки і Мадагаскару. Соціалістична правова система.

Історичні і соціально-культурні витоки української правової системи. Становлення та розвиток правової системи України. Характерні риси сучасної правової системи України та її зв'язок з правовими системами світу.

Підготував:

доцент кафедри теорії та історії держави і права _____ Андріюк В.В.